

ESKİ UYGURCA DÖRT BRAHMAN ÖYKÜSÜNDE BİR PARÇA

A PASSAGE OF THE OLD UIGHUR FOUR BRAHMAN STORY

Serkan ŞEN*

Öz

Eski Türkçe ürünler arasında Uygurlardan kalan yazmalar gerek içerik, gerek çeşitlilik gerekse dil bilgisi özellikleri açısından önemli bir yere sahiptir. Eski Uygurca metinler, bir yandan ortaya kondukları dönemin dil yapısını yansıtırken diğer yandan başta Budizm olmak üzere yeni kabul edilen dinlerin terim varlığını yansıtan türetme ve aktarımları bünyelerinde barındırırlar. Bu açıdan Türkçenin tarihî birikimini aydınlatılabilmek için yayını yapılmamış Uygurca metinlerin aydınlığa çıkarılması gerekmektedir. Çalışmamızda Uygurca anlatılar arasında değerlendirilen, Almanya'daki Mainz Koleksiyonu'nda 752 numaraya kayıtlı yazmanın tanıtımı yapılarak harf çevirimini, yazı çevirimini, açıklamalarını ve dizinini kapsayan metin yayını gerçekleştirilecektir. İçeriğinden yola çıkılarak tarafımızdan "Eski Uygurca Dört Brahman Öyküsü" şeklinde adlandırılan bu yazma söz varlığı açısından dikkat çekici bir muhtevaya sahiptir. Yazmada belli sözcüklere ilk defa rastlanırken bazı sözcükler daha önce görülmemiş kullanımlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında eserde dinî terimlerin Türkçeye aktarımında benimsenen yaklaşım da ilgiye değerdir. Almanya'da başlayan Uygurca metin yayıncılığı faaliyetlerine Türkiye odaklı katkı sağlaması beklenen bu çalışmayla dikkat çekici bir dil yadigârımız aydınlığa kavuşturulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler

Eski Türkçe, Eski Uygur Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi Metinleri, Çatık

Abstract

Among the old Turkish texts, the handwrittens from Uighurs have an important place in terms of content, variety and grammatical features. Old Uighur texts, on the one hand, show language structure of the period in which they were written, on the other hand they include derivations and translations showing the existence of terms of newly entered religions, especially Buddhism. In this respect, in order to enlighten the historical accumulation of Turkish, unpublished Uighur texts should be brought to light. In this study, the handwritten registered with the number 752 in the Mainz Collection in Germany, which is commented among the Uighur narratives, will be given demonstration and this text will be published including transliteration, transcription, explanations and index. Based on its content, this handwritten, which is called "Old Uighur Four Brahman Story" by us, has a remarkable content in terms of vocabulary. While certain words are encountered for the first time in this handwritten, some of these words appear with their use which has never been seen before. Furthermore, approach of religious terms' translation into Turkish is worthy of attention in

* Prof. Dr., 19 Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, serkansen@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2884-4753

this text. Our an attractive language trophy will be clarified by this study which expected to contribute to Uighur text edition activities which began in Germany firstly Turkey-oriented.

•

Keywords

Old Turkish, Old Uyghur, Old Uyghur Texts, Jataka



Giriş

Bu çalışmada üzerinde duracağımız Eski Uygurca el yazması, Berlin Bilimler Akademisi Turfan Araştırmaları Merkezi'nde Mainz 752 (T III 84-74) numarada kayıtlıdır. Yazmanın içeriğine değinen ilk araştırmacı Peter Zieme'dir. Zieme, Eski Türkçenin sözlüklerinden *Drevnetjurkskiy Slovar*'ı değerlendirdiği yazısında, eserin 152.-153. sayfalarında geçen *çog* "çoban değneği" ve *çomak* "sopa" sözcüklerinin *ço-* fiiline dayandırılabilceğini dile getirmiş; T III 84-74 (Mainz 752) numaralı yayımlanmamış bir yazmanın ön yüzünün 9-10. satırlarındaki *öñi öñi türlüg ... ät'özlärin çodılar ämgätdilär* "Farklı farklı tarzda...bedenlerine vurup eziyet ettiler" ifadesinde *ço-*'ın *emget-* "eziyet etmek" ile "vurup eziyet etmek" anlamında ikileme kurduğunu belirtmiştir (Zieme 1970: 231). Yine, Peter Zieme tarafından hazırlanan *Berliner Turfantexte XIII*'te "tirgin" sözcüğü açıklanırken yayımlanmadığı kaydıyla T III 84-74 (Mainz 752) numaralı yazmaya gönderme yapılmıştır (BT XIII: 18₃₁ [114]). Budist öykü metnlerinin kataloğunu hazırlayan Jens Wilkens, çalışmasını '1. Daśakarmapathāvadāmālā Metinleri' ve '2. Diğer Öykü Metinleri' ana başlıklarına ayırırken 432. sırada ele aldığı Mainz 752 (T III 84-74) numaralı yazmayı '2. Diğer Öykü Metinleri' içinde, hangi kaynaktan çevrildiği belirlenemeyen '2.9. Çeşitli Öykü Metinleri' alt başlığı altında zikretmiştir (Wilkens 2010: 322). Wilkens'e göre metnin sayfa ölçüleri ve kağıt türü Daśakarmapathāvadāmālā kopyalarına uyum gösterse de bunu kesin olarak söylemek oldukça güçtür. Özellikle sayfa numarasının yazıldığı arka yüzde, yüzler basamağına denk gelen kısmın yırtık oluşu ...] *bir kırk p(a)t(a)r* "otuz birinci yaprak" ifadesinden önceki rakamı, dolayısıyla da metnin yer aldığı kitapta hangi sayfada bulunduğunu (bu 131 veya 231 olabilir) belirlememizi engellemektedir (Wilkens 2010: 322). Nitekim araştırmacı, 2016 yılında neşrini gerçekleştirdiği Daśakarmapathāvadāmālā metinleri içinde Mainz 752 numaralı yazmayı ele almayarak bu fikrini sürdürmüştür (Wilkens 2016).

Metnin Fiziki Yapısı

Berlin Bilimler Akademisi Turfan Araştırmaları Merkezi'nde, Mainz 752 (T III 84-74) kodu ile kayıtlı, oldukça büyük boy bir kitap sayfasının ölçülerinde olan el yazmasının ön yüzünün dışa gelen sol kenarında yıpranmalar vardır.¹ En alt satırların bulunduğu kısım, hayli zarar görmüş olup yazmanın çeşitli yerlerinde kurt yeniğinden kaynaklandığını düşündüğümüz delikler bulunmaktadır. Yazmanın ön yüz, sol üst ve sağ alt kısmı ile alta yakın sol kısımlarında önemli yırtılmalar vardır. Gövde kısmı, alt ve üst kısımlara göre nispeten daha iyi durumda olup alt kenar boşluğu neredeyse yoktur. El yazmasının fiziki tanımına ilişkin Jens Wilkens'in verdiği aşağıdaki bilgilerin doğruluğu tarafımızdan da tespit edilmiştir.

Kağıt: Sarıya yakın orta kahverengi (gövde kısmı koyu kahverengiyeye yaklaşmakta) renkte, orta kalınlıkta, kırılğan, pürüzlü.

Satır sayısı: Önde ve arkada 36'şar satır

Satır aralığı: 1,3-1,5 cm.

Kırmızı kenar çizgisi güçlükle görülür.

Ebatları: 20,4 cm. (en), 51,0 cm. (boy).

Satır uzunluğu: 17,2 cm.

¹ Şahsıma yurt dışında araştırma imkânı sağlayan TÜBİTAK'a ve yazma üzerinde çalışmama izin veren Berlin Bilimler Akademisi Turfan Araştırmaları Merkezi (Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften Turfanforschung) yetkililerine bu vesileyle teşekkür ediyorum.

Sayfaların birleştirilmesi için bırakılan deliğin çapı: 4,2 cm. Deliğin daire şeklindeki sınırlarını belirlemek için çizilen kırmızı çizgiden hemen hiçbir iz bulunmamaktadır. Bu delik için 7-9. satırlar arasında ayrılan kısım yırtıktır.

Bulunuş işareti: Ön üst sağ köşede T III (damga şeklinde), 84 (kurşunkalemle), ilave olarak 74 (kurşunkalemle).

Etiket kaydı: Mainz 752 ve T. III 84-74 (Wilkens 2010: 322).

Metnin Adı

Metinde anlatılan öykünün adı yazmada geçmemektedir. “Eski Uygurca Dört Brahman Öyküsünden Bir Parça” adı, anlatının içeriğinden yola çıkılarak tarafımızdan verilmiştir.

Metnin Kaynağı ve Çevirmeni

Yukarıda değinildiği gibi metnin çevrildiği kaynak ve çevirmeni hakkında kesin yargılar ortaya koymak oldukça zordur. Bununla birlikte söz varlığı ve yazım özelliklerinden yola çıkarak metnin çeviri süreci üzerine bazı değerlendirmeler yapılabilir. Eski Uygur Türkçesinde görülen Sanskritçe kökenli Budist terimler, büyük ölçüde Toharca aracılığıyla ödünçlenmiştir. Toharcanın A ve B şeklinde adlandırılan iki diyalekti bulunmaktadır. Sanskritçe sözcükler Toharcaya geçerken belli ses değişmelerine uğrarlar. Bu değişimler A ve B diyalektine göre farklılık arz eder. Örneğin, Sanskritçe sözcüklerin sonundaki a ünlüsü, A diyalektinde düşerken B diyalektinde e’ ye dönüşür. -Skr. Ānanda Toh. A: Ānant/d; Toh. B: Anandé gibi (Moerlose 1980: 63)-. Metinde geçen *brahm(a)lok* < Skr. *Brahmaloka*, *gavdam* < Skr. *Gautama*, *modak* < Skr. *modaka*, *padak* < Skr. *padaka*, *vēt* < Skr. *veda*, *vētyastan* < Skr. *vidyāsthāna* örneklerinde Sanskritçe sözcüklerin sonundaki ‘a’ sesinin düştüğü görülür. Bu durum, metnimizin Toharca A diyalektinden Uygurcaya çevrildiğini düşündürmektedir. Gelineen noktada, Ehlers kataloğunda “N Belgeleri” başlığıyla sıralanan ve bizim metnimiz gibi üçüncü Turfan seferinde elde edilip Mainz koleksiyonunda saklanan *Daśakarmapathāvādanamālā* yazmaları (Ehlers 1987: 16) dikkate değerdir. Kağıt türü, sayfa ebatları, satır sayısı, yazı ve yazım özellikleri açısından metnimizle büyük benzerlikler gösteren bu yazmaların Toharca A diyalektinden Uygurcaya çevrildiği bilinmektedir (Elmalı 2009: 2). *Daśakarmapathāvādanamālā* yazmaları ile gözlenen bu paralellikler, elimizdeki metnin Toharca A diyalektinden Uygurcaya çevrildiği düşüncesini desteklemektedir. *Daśakarmapathāvādanamālā* metinlerinin çevirisi *Şilazın Praşnikı* adlı çevirmen tarafından en geç 11. yüzyıl sonu 12. yüzyıl başlarında gerçekleştirilmiştir (Elmalı 2009: 4). Değinilen paralelliklerden yola çıkarak metnimizin, *Daśakarmapathāvādanamālā* yazmalarıyla aynı tarihte ve aynı kişi tarafından Uygurcaya çevrildiği şeklinde bir iddia ortaya koymak mümkündür.

Metnin Özeti

Metinde, brahman cennetlerinde doğabilme arzusuyla bu dinin tanrılarına hizmet edip amaçlarına ulaşamayan dört bilge brahmanın öyküsü konu edinilir. Tüm çabalarına rağmen arzuladıkları cennetlere giremeyen brahmanlar, Buda’ya sadaka yemeği vermeleri sayesinde tüm isteklerinin yerine gelebileceğini işitmişlerdir. Sadaka yemeği olarak *modak* denilen bir tür şekerleme hazırlarlar. Ancak bir korkuları vardır. Sadaka verdikleri esnada Buda onlara vaaz edip akıllarını çelirse ne yapacaklardır? Bunun için şöyle bir karar alırlar: Sadaka yemeğini Buda’nın tasına koyduktan sonra kulaklarını tıkayıp hızla oradan uzaklaşacaklardır. Öyle de yaparlar. Buna rağmen Buda sadakayı bırakmaları ile kulaklarını tıkamaları arasında her birine bir cümle söyler. Birinciye “ ‘Sıkıntı’ asiller gerçeğidir.” der. İkinciye “ ‘Cemaat’ asiller gerçeğidir.” der. Üçüncüye “ ‘Sönme’ asiller gerçeğidir.” der. Dördüncüye ise “ ‘Yol’ asiller gerçeğidir.” der. Daha sonra brahmanlar toplanıp aralarında konuşmaya başlarlar. Her biri,

diğerine ne söylendiğini merak etmektedir. Kendilerine söylenenleri anlatıp cümleleri sırasıyla birleştirdiklerinde aslında Buda'nın amacına ulaşmış ve vaazını gerçekleştirdiğini görürler. Önceki hayatlarında da Buda'nın nasihatlerini işitmiş olduklarından Buda öğretisine iman ederler.

Metnin Yazı ve Yazım Özellikleri

Okunaklı bir el yazısıyla yazılan metinde nokta işareti (:) düzenli olarak kullanılmıştır. Kalın sıradan g sesi daima (q) işareti, kalın sıradan k sesi ise daima (q̄) işareti ile yazılmıştır. Kalın sıradan h sesi için (q) işareti tercih edilmiştir. "İşitmek" anlamındaki fiilin 'syd- (eşid-) ve 'ysyd- (eşid-) şeklinde farklı yazılması dikkat çekicidir. Uygurca metinlerde *edgü kılınç* biçiminde ayrı yazılan tamlamanın metinde, *edgükılınç* şeklinde bitişik yazılmasını, yazım yanlışlığı olarak değerlendirmek mümkündür.

Metnin Yazı ve Harf Çevrimi

Mainz 752 (Ön)

01	01 törlüg vét vétyas[tan]
	twyrlwk vyt vyty'as[]
02	02 biliglig al altag bi[rle]
	pylyklyk "l "lt'q py[]
03	03 ler ning yörüginge []
	l'r nynk ywrwkynk' []
04	04 sansardakı alku savl[ar]
	s'ns'rd'q̄y "lq̄w s'vl[]
05	05 üze tutdaçı tört bra[man	ö]-
	'wz' twtd'çy twyrt pr'[]
06	06 trü ol bramanlar br(a)hmalok t(e)ngri yér[inte]	
	trw 'wl pr'm'nl'r prqm'lwtk tkry yyr[]
07	07 toğgalı küsüşin vişnu m(a)hakişvari	
	toqq'ly kwyswsyn vysnw mq'kysv'ry	
08	08 t(e)ngride ulatı t(e)ngrikerke [tapıg]	
	tkryd' 'wl'ty tkry l'rk' []
09	09 udug kılıp öngi öngi törlüg	
	'wduq q̄ylyp 'wynky 'wynky twyrlwk	
10	10 etözlerin çodılar emgetdiler: anta	
	't'wyz l'ryn çwdyl'r 'mk'tdyl'r ,, "nt'	
11	11 ötrü ol bramanlar bir ugurda bir ikintiş-	
	'wytrw 'wl pr'm'nl'r pyr 'wqwr'd' pyr 'ykyntys	
12	12 ke inçe tēp tēstiler: şakılarnıng ogl[ı]	
	k' 'ynç' typ tysyty l'r: s'ky l'r nynk 'wql[]
13	13 körgeli körtle tözün yavaş arıg ç(a)hşap(a)tk[a]	
	kwyrk'ly kwyr'tl' twyzwn y'v's "ryq çqs'ptq[]
14	14 tükellig gavdam uguşlug toyın bar ermiş	

- twyk'l lyk k'vd'm 'wqwslwq twyyn p'r 'rmys
 15 15 kim kayu kişi anga[r] azkı(y)a erser yme
 kym q'yw kysy "nk'[] "zq'y a 'rs'r ym'
 16 16 buşı pinvat bërıp kut kolunsar ne kü[süşi]
 pwsy pynv't pyryp q'wt q'wlwns'r n' kw[]
 17 17 erser köngül éyin kanar t'ep t'érler: anın
 'rs'r kwnkwl 'yyyn q'n'r typ tyr l'r,, "nyn
 18 18 biz ol gavidam uguşlug toyınka birer birer
 pyz 'wl k'vd'm 'wqwslwq twyynq' pyr'r pyr'r
 19 19 modak aş yaratıp pinvat buşı bèrelim biz-
 mwd'k "s y'r'typ pynv't pwsy pyr'lym byz
 20 20 ing ne erser küsüşümüz erser utgurak köngül
 ynk n' 'rs'r kwyswswmwz 'rs'r 'wtqur'q'kwnkwl
 21 21 éyin kangay: yene ök inçe t'ep t'édiler
 'yyyn q'nq'y,, y'n' 'wk 'ynç' typ tydyl'r
 22 22 kim birök gavidam toyınka pinvat buşı bé[rser]
 kym pyrwk k'vd'm twyynq' pynv't pwsy py[]
 23 23 angar nom nomlayur t'ep t'érler: bizing bo
 "nk'r nwm nwml'ywr typ tyrl'r,, pyzynk pw
 24 24 [ye]ne(?) nomumuz y'eg adruk ol neçök [e]rser
 []n' nwmwmwz yyk "drwq'wl n'çwk []rs'r r
 25 25 gavidam bizing y'eg edgü kürümüzni kuna
 k'vd'm pyzynk yyk 'dkw kwyrwmwzny q'wn'
 26 26 alıp öz nomıta turgurmazun modak [aşıg]
 "lyp 'wz nwmynt' twrqwrn'zwn mwd'k []
 27 27 b'ergeli bardukta birök nom [nomlasar]
 pyr'ly p'rdwq't' pyrwk nwm[]
 28 28 neçök kılur biz: yene ök n[om nomlasar]
 n'çwk q'ylwr pyz,, y'n' 'wk n[]
 29 29 biz t'ört'egü anung nomın tı[n]glamatın birer]
 pyz twyr't'kw "nynk nwmynt' ty[]
 30 30 birer y'ügürüp pinvat aş pat(ı)rınta [uralım]
 pyr'r ywkwrwp pynv't "s p'trynt' []
 31 31 t(e)rkin ök kulkakım(ı)znı tuyu tezelim: mu[n]tag
 trkyn 'wkq'wlq'q'ymz ny twyww t'z'lym,, mw[]
 32 32 []k []sar nom nomlagalı érgürmegey ötrü
 []q' []s'r nwm nwml'q'ly 'yrkwrn'k'y 'wytrw
 33 33 [bramanlar b]o muntag k'engiş ken[g]şeşip eng
 []w mwnt'q k'nkys k'n[k]s'syp "nk

- 34 34 [başlayu bi]r braman modak aş [alı]p yügürüp
[]r pr'm'n mwd'k "s []p ywkwrwp
- 35 35 [tengri] burhanka patı[rınta ur]dı [ötrü]
[] pwrq'nq' p'ty[]dy []
- 36 36 [tengri burha]n katıg ün[nin inçe tēp nomlamış emgek]
[]n q'tyq 'w[]

Mainz 752 (Arka)

- ...] pyr bir q'yrq' ptr
...] bir kırk p(a)t(a)r
- 37 01 [tözünler kértüsü tēp] y(a)rlikamış anı eşidip
[] yrlyq'mys "ny 'sydyp
- 38 02 [ol braman iki kulkakın] tuyu tezip yügürüp
[] twyw t'zyp ywkwrwp
- 39 03 [bardı: anta ötrü ikinti] braman modak aş
[] pr'm'n mwd'k "s
- 40 04 [alıp t(e)ngri burhan] patırınta urdı: t(e)ngri
[] p'tyrynt' 'wrdy,, tkry
- 41 05 [burhan inçe tēp ya]rlıkadı: tērkin tözün-
[] rlyq'dy,, tyrkyn twyzwn
- 42 06 [er] kértüsü tēp munı eşidip ol braman yme
[] kyrtwsy typ mwny 'sydyp wl pr'm'n ym'
- 43 07 iki kulkakın tuyu tezip bardı: anta
'yky q'wlq'q'yn twyw t'zyp p'rdy,, "nt'
- 44 08 [öt]rü üçünç braman yme modak
[]rw 'wyçwnç pr'm'n ym' mwd'k
- 45 09 [aş] alıp t(e)ngri i burhanka yakın
[] "lyp tkry y pwrq'nq' y'q'yn
- 46 10 barıp patırınta urdı: yene ök t(e)ngri burhan
p'ryp p'tyrynt' 'wrdy,, y'n' 'wk tkry pwrq'n
- 47 11 öçmek tözünler kértüsü tēp y(a)rlikadı: ol
'wyçm'k twyzwnl'r kyrtwsy typ yrlyq'dy,, 'wl
- 48 12 üçünç braman yme iki kulkakın tuyu
'wyçwnç pr'm'n ym' 'yky q'wlq'q'yn twyw
- 49 13 tezip bardı: ötrü törtünç braman modak
t'zyp p'rdy,, 'wytrw twyrtwnç pr'm'n mwd'k
- 50 14 aş alıp t(e)ngri burhan patırınta urdı:
"s "lyp tkry pwrq'n p'tyrynt' 'wrdy ,, y
- 51 15 [t(e)n]gri burhan inçe tēp y(a)rlikadı: yol töz-

- []kry pwrq'n 'ynç' typ yrlyq'dy,, ywl twyz
 52 16 [ünle]r kértüsü tēp ol braman yme iki kul-
 []r kyrtwsy typ 'wl pr'm'n ym' 'yky q̄ul
 53 17 k[a]kın tuyu yügürüp tezip bardı: anta ötrü
 q̄l [q̄yn twyw ywkwrwp tyzyp p'rdy,, "nt' 'wytrw
 54 18 ol bramanlar yıgılıp sıp bir ikintike inçe
 'wl pr'm'nlar yyqylyp syp pyr 'ykyntyk' 'ynç'
 55 19 tēp tēstiler: gavdam toym negü tēdi erki:
 typ tysty l'r,, k'vd'm twyyn n'kw tydy 'rky ,,
 56 20 bir braman inçe tēp tēdi: manga emgek tōz-
 pyr pr'm'n 'ynç' typ tydy,, m'nk' 'mk'k twyz
 57 21 [ü]nler kértüsi tēp tēdi: anta ok iki kulkak-
 []n l'r kyrtwsy typ tydy,, "nt'wq' 'yky q̄wlq̄aq'
 58 22 ım[in] tuyu tezdım: ikinti braman inçe tēp
 ym[] twyw t'zdym,, 'ykynty pr'm'n 'ynç' typ
 59 23 tēdi manga tērkin tōzünler kértüsi tēp
 tydy m'nk' tyrkyn twyzwnl'r kyrtwsy typ
 60 24 sözledi: üçünç braman inçe tēp tēdi[:]
 swyzl'dy,, 'wyçwnç pr'm'n 'nç' typ tydy []
 61 25 manga öçmek tōzünler kértüsü tēp nomladı:
 m'nk' 'wyçm'k twyzwnl'r kyrtwsy typ nwml'dy,,
 62 26 t[örtün]ç br[aman] antag sözledi: manga yol
 t[] ç br[]man "nt'q swyzl'dy,, m'nk' yol
 63 27 [tōzünler kértüsi]i tēp sözledi: ötrü braman-
 []y typ swyzl'dy,, 'wytrw pr'm'n
 64 28 [lar bo tōrt p(a)]dak nomug birle kavşurđı
 []d'k nwmwq pyrl' q'vswrđy
 65 29 []' yme öngre ajuntakı burhan-
 []' ym' 'wnkr' "jwnt'q̄y pwrq'n
 66 30 [lar no]m[ı]n yme eşidmişleri bar üçün edgükılınç-
 []m[y]n ym' 'ysydmysl'ry p'r 'wyçwn 'dkwq̄ylync̄
 67 31 ları köngüllerinte tamıtıp kelti: bo tōrt
 l'ry kwnkwll'rynt' t'mytyp klty,, pw twrt
 68 32 p(a)dak nomug birle kavşurup köngüllerin
 pd'k nwmwq pyrl' q'vswrwp kwnkwll'ryn
 69 33 kēng alkıg [t]ering yörügde '[] bir]
 kynk "lq̄yk []'rynk ywrwgđ' '[]]
 70 34 [iki]ntik[e in]çe tēp tēstiler: []]
 []nty k[] ç' typ tysty l'r,, []]

71	35 []/ şakılar nomu []
	[]/ s'kyl'r nwmy[]
72	36 []k ol: ol[]
	[]k 'wl „ 'wl[]

Metnin Çevirisi

1 Türlü *veda, vidyā-sthāna*..... 2 bilgili beceri ve hünere ile..... 3 -lerin yorumuna..... 4 Samsara'daki bütün sözler..... 5 ile tutan dört brahman..... 6 Bunun üzerine o brahmanlar *Brahmaloka* tanrı yerinde 7 doğma arzusuyla *Vişnu, Maheşvara* 8 tanrılardan başka (pek çok) tanrılara hizmet 9 ve hürmet edip farklı farklı türden 10 bedenlerine vurup eziyete girdiler. Ondan 11 sonra o brahmanlar bir gün bir -12- birlerine şöyle söyleyerek konuştular: “ ‘*Śākya* (kabilesinin) evladı 13 görülesi güzelliğe, soylu ve asil, saf öğretiyi 14 sahip, *Gautama* soyundan rahip var imiş. 15 Hangi kimse ona azıcık olsa bile 16 sadaka yemeği verip saadet dilese ne dileği 17 var ise (dilekleri) gönlüne göre kanar (emiş).’ diye söylerler. Onun için 18 biz o *Gautama* soyundan rahibe birer birer 19 *Modaka* aş hazırlayıp sadaka yemeği (olarak) verelim. 20 Bizim ne dileğimiz varsa şüphesiz gönlümüze 21 göre kanacak(tır)”. Tekrar şöyle deyip konuştular: 22 “ ‘Kim *Gautama* rahibe (Budaya) sadaka yemeği verirse 23 ona öğretiyi vaaz edermiş.’ diye söylerler. Bizim bu 24 mevcut öğretimiz daha üstün ve seçkindir. Sakın 25 *Gautama* (Buda) bizim bu üstün ve güzel usulümüzü çalarak 26 alıp kendi öğretilerine mal etmesin? *Modaka* aş 27 vermeye vardığımızda eğer öğretiyi vaaz ederse 28 biz ne yaparız? Şayet öğretiyi vaaz ederse 29 biz dördümüz onun öğretilerini dinlemeden birer 30 birer yürüyüp sadaka yemeğini sadaka tasına koyalım. 31 Hemencecik kulağımızı tıkayıp uzaklaşalım. Böyle 32sa öğretiyi vaaz etmeyi başaramaz.” Bunun üzerine 33 brahmanlar böyle karar aldılar. İlk 34 önce brahmanlardan biri *Modaka* aş alıp, varıp 35 tanrı Buda'nın sadaka tasına koyduğunda 36 ardında tanrı Buda yüksek sesle şöyle vaaz etti: “Istrap,

otuz birinci varak

37 asiller gerçeğidir.” diye buyurdu. Bunu işitip 38 o brahman iki kulağını tıkayarak uzaklaşıp, yürüyüp 39 gitti. Ondan sonran ikinci brahman *Modaka* aş 40 alıp tanrı Budanın sadaka tasına koyduğunda tanrı 41 Buda şöyle söyleyip buyurdu: “Cemaat, asiller 42 gerçeğidir.” dedi. Bunu işitip o brahman da 43 iki kulağını tıkayıp uzaklaşıp gitti. Ondan 44 sonra üçüncü brahman da *Modaka* 45 aş alıp tanrı Budaya yakın 46 varıp sadaka tasına koydu. Yine hemen tanrı Buda 47 “Dinginleşme, asiller gerçeğidir.” diye buyurdu. O 48 üçüncü brahman da iki kulağını tıkayarak 49 uzaklaşıp gitti. Sonra dördüncü brahman *Modaka* 50 aş alıp tanrı Budanın sadaka tasına koydu. 51 Tanrı Buda şöyle deyip buyurdu: “Yol, asiller 52 gerçeğidir.” dedi. O brahman da iki 53 kulağını tıkayıp yürüyerek uzaklaşıp gitti. Bunun üzerine 54 o brahmanlar bir araya gelip toplanarak birbirlerine şöyle 55 söyleyip konuştular: “*Gautama* rahip (Buda) neler dedi ki?” 56 Bir brahman şöyle dedi: “Bana, ‘Istrap, asiller 57 gerçeğidir.’ diye söyledi. Hemen o anda iki kulağımı 58 tıkayıp uzaklaştım.” İkinci brahman şöyle 59 dedi: “Bana ‘Cemaat, asiller gerçeğidir.’ diye 60 söyledi”. Üçüncü brahman şöyle dedi: 61 “Bana ‘Dinginleşme, asiller gerçeğidir.’ diye vaaz etti.” 62 Dördüncü brahman şöyle söyledi: “Bana ‘Yol, 63 asiller gerçeğidir.’ diye söyledi.” Sonra brahmanlar 64 dört dizelik öğretiyi birleştirdi. 65 Yine önceki hayatlarında Budalar 66 öğretilerini işitmişlikleri olduğu için güzel amelleri 67 gönüllerinden damlayıp geldi. Bu dört 68 dizelik öğretiyi birleştirip gönüllerini 69 geniş ve yüce olan derin yorumda.....bir 70 diğerine şöyle deyip söyletiler:.....71.....Şaki soyundan olanların öğretisi.....72.....dır.

O.....

Notlar.

01 vêt: < Toh. *ved* (TD A: 283, TD B: 572) < Skr. *veda* Knowledge, true or sacred knowledge or lore, knowledge of ritual; name of certain celebrated works which constitute the basis of the first period of the Hindū religion (MW: 1015) “Bilgi, doğru ya da kutsal bilgi, irfan, ritüel bilgisi. Hindu dininin ilk döneminin temelini oluşturan bazı ünlü eserlere verilen ad.”

01 vêt-yastan: < Toh. *vidyāsthām* (TD B: 571) < Skr. *vidyāsthāna* ‘Subject of knowledge’, one of the five ‘sciences classiques’ (BHSD: II-488) “(Eski Hindistan’da) gramer, mantık, din, tıp ve teknolojiden ibaret olan beş bilim dalının her biri”; branch of knowledge (MW: 964) “bilgi dalı”.

06 brahm(a)lok: < Toh. *Brahmalok* (TD A: 209, TD B: 432) < Skr. *brahmaloka* The world or heaven of Brahmā (a division of the universe and one of the supposed residences of pious spirits) (MW: 739) “Evren ya da Brahma cenneti (evrenin bir bölümü ve dindar ruhların dinlendiği varsayılan yerlerden biri)”. Jens Wilkens BT XXV’de 1089-1090 satırlardaki *br(a)hmalok ezrua yertinçüsi* ifadesinde *br(a)hmalok* sözünün *ezrua yertinçüsi* “brahman dünyası” tamlamasıyla ikileme kurduğunu belirtmiştir (Wilkens 2007: 123).

07 vişnu: < Toh. *Vişnu* (TD A: 282, TD B: 572) < Skr. *Vishnu* Name of one of the principal Hindū deities. In the later mythology regarded as “the preserver”, and with Brahmā “the creator” and Śiva “the destroyer, constituting the well-known Tri-mūrti or triad; although Vishnu comes second in the triad he is identified with the supreme deity by his worshippers”... (MW: 999) “Hindu inancında en önemli tanrılardan birinin adı. Geç dönem Hint mitolojisinde *Brahma*, “yaratıcı”, *Śiva*, “yok edici”, *Vişnu* ise “koruyucu” olarak kabul edilir. Tri-mūrti ya da üçleme olarak bilinen bu sıralamada (*Brahmā-Vişnu-Śiva*) *Vişnu*, ikinci sırada bulunsa da kulları tarafından yüce tanrı olarak tanımlanır”. Sözcük, Uygurca metinlerde (TT X: 485 [34]; BT IX: 1v₁₈ [26], 118₂₆ [53]) örneklerinde karşımıza çıkar.

07 mahakişvari: < Toh. *Mahişvar / Mahiśvare* (TD A: 216, TD B: 445) < Skr. *Maheśvara*, *A devaputra*, evidently a leader of the *śuddhāvāsakāyika* gods, with whom he comes to salute the infant Bodhisattva and predict his future Buddhahood. (BHSD: II- 427B) “Bir *devaputra* (tanrı oğlu), *śuddhāvāsakāyika* (= *devaputra* ‘tanrı oğlu’) niteliğindeki tanrıların önde gelenlerinden biri. Onunla bebeklik çağındaki Budaya selam getirilir ve o, gelecekte bu bebeğin Buda olacağını tahmin eder. Sözcük, Sanskritçede *mahā* “büyük” ve *işvara* “efendi, tanrı” sözlerinin birleşiminden oluşmuştur (BT IX: [26]). Uygurca metinlerde *mahişvar* (BT III: 283 [40], *māhişvar* (TekinKuan: A_{115, 116} [14]), *m’kysv’ry* > *mahişvari* (Tiş: 734 [89], U II: 5 [53]) *m’kyşvry* BT IX: 151₁₂ [121], *m’k’şvry* (BT IX: 118₂₆ [53], *mā’şvry* (BT IX: 1v₁₈ [26]) türevlerine rastlanır. Sıralanan örneklerde, Toharca A diyalekti aracılığıyla ödünçlenen Sanskritçe sözcüklerin sonundaki ‘a’ ünlüsünün Uygurcada düşmesi ya da ‘i’ye dönüşebilmesi kuralı (Moerloose 1980: 62-63) gözlenir. Sözcük, metnimizde ve zikredilen başka metinlerde farklı yazımlarla geçer. Bu durum, Toharca konuşan hocalardan işiterek öğrendikleri Sanskritçe kökenli sözcükleri (Moerloose 1980: 75) Uygurcaya aktaran çevirmenlerin kendi telaffuzlarını esas almış olmalarıyla açıklanabilir.

10 ço-: Sözcük metinde *çodılar emgetdiler* “Eziyet ettiler.” ikilemesinde geçmektedir. İkilemenin diğer unsuru *emget*’in “ıstırap vermek” karşılığında hareketle *ço*’a “vurmak, acı vermek” anlamı verilebilir. Nitekim Peter Zieme, metindeki *çodılar emgetdiler* ikilemesini “Vurup eziyet ettiler.” şeklinde anlamış ve *ço*- fiilinin *çomak* “sopa” sözünü aydınlatabileceğini belirtmiştir (Zieme 1970: 231). Marcel Erdal, OTWF’da fiili, *çu*- şeklinde okusa da (OTWF: 646) daha sonra *ço*- okuyuşunu benimsediğini tarafımıza ifade etmiştir. Sözcük, “vurmak,

saldırmak” anlamıyla TT VIII’de *küçin kün çoğı çomakta ötkürü sarıg terilür* “...Şiddetli güneş ışınlarının vurmasından ötürü safra toplanır.” (TT VIII: I₂₃ [59]), Maytrısimit’te *amarıların tarta eşe tokıyu ton[layu] çoyu belgürtür* “Diğerlerini çekip alarak, vurup döverek, ıstırap vererek ortaya çıkarır.” (BT IX: 165¹¹⁻¹² [149]) ifadeleriyle örneklendirilebilir. Eski Türkçedeki *ço-n-* “ıstırap çekmek” (ETS: 9₇₆ [76]); *ço-l-* “incinmek, acı duymak” (SuvKaya: 369₁ [219]; 500₁₆ [275]); *ço-k-* “vurmak, öldürmek” (KP Hamilton: III₁ [28]; VIII: C₅ [26]), “inmek, konmak” (DLT: 272 (II 396) fiillerini, *ço-*’tan türeyen sözcükler olarak görmek mümkündür. Tarafımızdan hazırlanan “Kutadgu Biligde Geçen Çomak ‘Müslüman’ Sözü Üzerine”, başlıklı çalışmada sözcük ve türevleriyle ilgili geniş bilgiler verilmiştir (Şen 2011).

14 gavdam: < Toh. *Gautam* (TD A: 445, TD B: 246) < Skr. *Gautama* (also written Gotama) gotra-name of Śākyamuni, often applied to him especially by those who are not his followers” (BHSD: II-218). “*Gautama* ya da *Gotama*, Buda’nın ait olduğu kabilenin adı. Özellikle Buda’nın takipçisi olmayanlar sık sık onun için bu ada müracaat ederler. Metnin 25. satırında geçen *gavdam biziñ yeg edgü kürümüzni kuna alıp* ifadesinde Brahmanlar, Buda’yı adlandırırken bu sözcüğü kullanmışlardır.

19 modak: < Toh. ? < Skr. *modaka* A small round sweetmeat, any sweetmeat (MW: 835) “Küçük yuvarlak şekerleme, bir tür şekerleme”.

30 patır: < Sogd. *p’ttr* < Skr. *pātra* Budist rahiplerin sadaka tası. Sözcük “çanak, tas” anlamında Uygur sivil belgelerinde de görülür (EDPT: 307). Uygurca metinlerde sözcüğün ikinci ünlüsü zaman zaman yazılmayabilir. Metinde 30. satırda ikinci ünlü yazılmamışken 35, 40, 46, 50. satırlarda ‘ı’ ünlüsünün yazıldığı görülür.

33 kengşeş-: “Danışmak, istişare etmek”. Metinde sözcüğün bulunduğu bölüm kısmen yıpranmış olsa da okunabilen harflerden ve yıpranan kısmın ebatlarından yola çıkarak *ken[g]şeşip* okuyuşuna ulaşmak mümkündür. Fiilin *kengiş+e-ş-* şeklinde türediği anlaşılmaktadır (OTWF: 272).

54 sı-: Sözcük metinde *yığılıp sıp* “toplanıp, bir araya gelip” ikilemesinde geçmektedir. Eski Türkçede genellikle “kırmak, parçalamak” anlamı taşıyan *sı-* fiilinin, ikilemede “toplanmak, birikmek” karşılığında yer alması dikkate değerdir. *sı-*’ın, *yığıl-* “yığılmak, birikmek, toplanmak” ile benzer anlamda kullanılışı ilk kez görülen bir durumdur. Fiilin “toplanmak, bir araya gelmek” anlamı, Türkiye Türkçesindeki “seyrek karşıtı; kesif, yoğun” karşılığında bulunan *sık* niteleyicisinde ve *sık-* “tazyik etmek” fiilinde muhafaza edilmiştir. Eski Türkçede fiillere gelen *-(O)k* ekinin sıfat (OTWF: 224); *-(X)k-* ekinin ise kuvvetlendirme yaptığı (OTWF: 649) düşünülürse *sı-* “toplanmak” fiili ile *sı-k* ve *sı-k-* sözcükleri arasındaki ilişki daha kolay anlaşılabilir. Tarafımızdan yayınlanan “ ‘Sık’ Sözcüğünün Kökeni Üzerine” başlıklı makalede *sı-* fiilinin metnimizde görülen bu yeni anlamıyla ilgili daha geniş bilgiler sunulmuştur (Şen 2012).

Sonuç

Almanya’da bulunan Eski Uygurca el yazmalarını kataloglama projesi önemli mesafeler katetmiştir. *Alttürkische Handschriften* adıyla seri halinde kitaplaştırılan kataloglarda, dökümü yapılan yazmaların yayımlanıp yayımlanmadığı bilgisine de yer verilmektedir. *Alttürkische Handschriften* serisi üzerinde gerçekleştirdiğim tarama sonucunda, henüz yayımlanmamış en hacimli yazma parçasının makalede ele alınan Mainz 752 (T III 84-74) numarada kayıtlı metin olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmayla, değinilen yazmanın metin yayımı gerçekleştirilmiş, Eski Türkçenin söz varlığına katkı sağlayacak verilere ulaşılmıştır. *ço-* “vurmak, acı vermek” fiili kök hâlinde açıkça tanıklanmış, *sık* “seyrek olmayan” sözcüğü ile *sı-* fiili arasında ilişki

kurabileceğimiz bir kullanıma tesadüf edilmiştir. Budist Uygur anlatılarının sınırlarını daha da ileri taşıdığını düşündüğümüz metnin başka parçalarına ulaşıldığı takdirde yeni değerlendirmeler yapmak mümkün olabilecektir.

Summary

Among the old Turkish texts, the handwrittens from Uighurs have an important place in terms of content, variety and grammatical features. Old Uighur texts, on the one hand, show language structure of the period in which they were written, on the other hand they include derivations and translations showing the existence of terms of newly entered religions, especially Buddhism. In this respect, in order to enlighten the historical accumulation of Turkish, unpublished Uighur texts should be brought to light. In this study, the handwritten registered with the number 752 in the Mainz Collection in Germany, which is commented among the Uighur narratives, will be given demonstration and this text will be published including transliteration, transcription, explanations and index. Peter Zieme was the first researcher to address the content of the manuscript. Zieme referred to this article in his review of *Drevnetjurkskij Slovar*, one of the old Turkish dictionaries. Jens Wilkens, who prepared the catalog of Buddhist short stories, handled this manuscript in "OtherStory Texts" under the subtitle "Various Story Texts", from which the source could not be determined. There is wear on the left edge of the front of the manuscript, which is the size of a very large book page. The part where the bottom lines are located is highly damaged and there are holes in the writing that we think are caused by the new wolf. There are significant tears on the front face, upper left and right lower parts of the writing and the left parts near the bottom. The body portion is relatively better than the lower and upper portions, with virtually no lower margin.

Based on its content, this handwritten, which is called "Old Uighur Four Brahman Story" by us, has a remarkable content in terms of vocabulary. While certain words are encountered for the first time in this handwritten, some of these words appear with their use which has never been seen before. Furthermore, approach of religious terms' translation into Turkish is worthy of attention in this text. Our an attractive language trophy will be clarified by this study which expected to contribute to Uighur text edition activities which began in Germany firstly Turkey-oriented. The project to catalog the Old Uighur manuscripts in Germany has come a long way. The catalogs cataloged in series under the name of *Alttürkische Handschriften* also include information on whether or not the manuscripts have been published. As a result of my research on the *Alttürkische Handschriften* series, it has been found that the most voluminous piece of paper that has not yet been published is registered in Mainz 752 (T III 84-74). In this study, the text of the mentioned manuscript was published.

Dizin**adruk:** Ayrı, seçkin.

yég a. 24

ajun: < Sogd. "žwn Varlık şekli, yaşam, dünya.

öngre a.+takı 65

al: Yöntem, hüner, çare.

a. altag 02

al-: Almak.

a.-ıp [34], [40], 45, 50

kuna a.-ıp 26

alku: Hep, bütün, her.

a. 04

altag: Yöntem, hüner, çare.

al a. 02

anı: Onu.

a. 37

anın: O nedenle.

a. 17

anınğ: Onun.

a. 29

anta: Ondan, oraya, orada.

a. ok 57

a. ötrü 10, [39], 43, 53

antag: Şöyle, şu şekilde.

a. 62

angar: Ona.

a. 1[5], 23

arığ: Temiz, saf, arı.

a. çahşapatka 13

aş: Yemek, aş.

pinvat a. 30

modak a. 19, 34, 39, [45] 50

modak a.+ıg[26]

azkıya: Azıcık.

a. 15

alkıg: Yüksek.

kèng alkıg 69

bar: Var, mevcut.

b. ermiş 14

b. üçün 66

bar-: Varmak, gitmek.

b.-dı [39], 43, 49, 53

b.-dukta 27

b.-ıp 46

başlayu: Başlangıçta, önce.

eng b. [34]

bèr-: Vermek.

b.-geli 27

pinvat buşı b.-elim 19

pinvat buşı b.- ser 2[2]

buşı pinvat b.-ıp 16

biliglig: Bilgili.

b. 02

bir: Bir.

b. ugurda 11

b. braman 3[4], 56

b. ikintişke 11

b. ikintike 54, [69]

b. kırk 36-37

birer: Birer.

b.birer [29], 18

birer b. 30, 18

birle: İle, vasıtasıyla.

al altag b. 0[2]

umug b. 64, 68

birök: Şayet, eğer.

b. 22, 27

biz: Biz.

b. 18, 28, 29

bizing: Bizim.

b. 19, 23, 25

bo: Bu.

b. 23, 3[3], 67

brahm(a)lok: < Toh. *Brahmalok* < Skr.*Brahmaloka* Evren ya da Brahma cenneti.

b. 06

braman: < Toh. *brāmaṃ* < Skr. *brāhmaṇa*

Brahman din adamı.

b. 0[5], 34, [38], 39, 42, 44, 48, 49, 52, 56, 58,

60, 62

b.+lar 06, 11, [33], 50, 54, 63

burhan: Buda.

b. 3[6], [40], [41], 46, 50, 51,

b.+ka 35, 45

b.+lar 65

buşı: < Çin *po-şi* Sadaka.

b. pinvat bèrip 16

pinvat b. bèrelim 19

pinvat b. bèrser 22

çahşapat: < Sog. *çihşāpad* < Skr. *śikṣāpada*

Öğreti, aklak kaidesi, on yasak.

- ang ç .+ka1[3]
ço-: Acı vermek.
ç.- dılar emgetdiler 10
edgü: Güzel, iyi.
e.kılınçları 66
yèg e. 25
emgek: Acı, ıstırap.
e. [36], 56
emget-: Acı vermek, ıstırapa düşürmek.
çodılar e.-diler 10
eng: En, ilk.
e. başlayu 33
er-: İmek, yardımcı eylem, olmak.
e.-miş 14
erki: Acaba, galiba, herhalde.
e. 55
e.-ser 15, 17, 20, 2[4]
eşid-: İşitmek. bk. eşid-
e.-ip 37, 42
etöz: Beden.
e. +lerin 10
gavdam: < Toh. *Gautam* < Skr. *Gautama ya da Gotama* Buda'nın ait olduğu kabile adı.
25
g. uguşlug toyın 14, 18
g. toyınka 22, 55
ërgürme-: Gücü yetmemek, başaramamak.
ë.-gey 32
ëşid-: İşitmek, duymak.
ë.- mişleri bar 66
ëyin: Uyarınca, göre.
köngül è. 17, 21
iki: İki.
i. [38], 43, 48, 52, 57
ikinti: İkinci.
i. [39]
ikinti: İkinci.
i. 58
bir i.+şke 11
bir i.+ke 54, 7[0]
inçe: Şöyle.
i. tıp12, 21, [36], [41], 51, 54, 56, 58, 60 7[0]
kan-: Kanmak, tatmin olmak.
köngül éyin k.-ar 17
köngül éyin k.-gay 21
katıg: Sert, yüksek, kararlı.
k. ün 36
kavşur-: Birleştirmek.
k.-dı 64
k.-up 68
kayu: Hangi.
kim k. 15
kel-: Gelmek.
k.-ti 67
kéng: Geniş.
k.alkıg 69
kéngiş: Danışma, istişare.
k. kéngşeşip 33
kéngşeş-: Danışmak, istişare etmek.
kéngiş k.-ip 33
kértü: Gerçek, hakikat.
tözünler k.+si [37], 42, 47, 52, 57, 59, 61 [63]
kıl-: Kılmak, yapmak.
tapıg udug k.-ıp 09,
neçök k.-ur 28
kılınç: İş, amel.
edgük.+ları 66
kırk: Kırk.
k. 36-37
kim: Kim.
k. 22
k. kayu 15
kişi: Kişi, kimse.
kim kayu k. 15
kolun-: Dilemek, istemek.
kut k.-sar 16
köngül: Gönül.
k.+lerin 68
k.+lerinte 67
k. éyin kanar 17
k. éyin kangay 20
kör-: Bakmak.
k.-geli körtle 13
körtle: Güzel.
körgeli k. 13
kulkak: Kulak.
k.+ımın tuyu 57
k.+ımıznı tuyu 31
k.+ın tuyu [38], 43, 48, 52
kun-: Çalmak.
k.-a alıp 25
kut: Kut, saadet.
k. kolunsar 16
kür: Yöntem, tarz.

k.+ümüzni 25

küsü: Arzu, istek.

k.+i 16

k.+in 07

k.+ümüz 20

mahakişvari: < Toh. *Mahiśvarè* < Skr. *Maheśvara* Budist metinlerde geçen tanrılardan birinin adı.

m. 07

manga: Bana.

m. 56, 59, 61, 62

modak: < Toh ? < Skr. *Modaka* Bir tür şekerleme.

m. aş 19, 26, 34, 39, 44, 49

muntag: Bunun gibi, böylesi.

m. 3[1], 33

munı: Bunu.

m. 42

ne: Ne.

n. küşüşi erser 16

n. erser 20

neçök: Nasıl.

n. 24, 28

negü: Ne.

n. 55

nom: < Sog. *nom* < Gr. *nomos* Din, öğreti, şeriat.

n.+ın 29

n.+ug 64, 68

n.+umuz 24

n. nomlasar 27, 2[8]

n. nomlayur 23

n. nomlagalı 32

burhanlar n.+ın 6[6]

öz n.+ınta 26

şakılar n.+ı 71

nomla-: Vaaz etmek.

n.-dı 61

n.-muş [36]

nom n.-galı 32

nom n.-yur 23

nom n.-sar [27], [28]

ogul: Oğul, evlat.

şakılarning o.+ı 1[2]

ok: Pekiştirme edati.

anta o. 57

ol (1): O (İşaret sıfatı görevinde).

o. 06, 11, 18, [38], 42, 47, 52, 54

ol (2): -Dır (Bildirme eki görevinde).

öçmek: Sönme, dinme.

ö. 47, 61

ök: Pekiştirme edati.

terkin ö. 31

yene ö. 21, 28, 46

öngi: Başka, farklı.

ö. öngi 09

öngre: Önce, önceki.

ö. aźuntakı 65

ötrü: Sonra, bunun üzerine.

ö. 0[5], [35], 32, 49, 63

anta ö. 11, [39], 4[4], 53

öz: Öz, kendi.

ö. nomınta 26

padak: < Toh. *pādak* < Skr. *padaka* Şiir, manzume, dize.

p. nomug 6[4], 68

p(a)t(a)r: < Toh. *patrak* < Skr. *pattram*

Yaprak, varak, kitap sayfası.

36-37

patır: < Sogd. *p'ttr* < Skr. *pātra* Budist rahiplerin sadaka taşı.

p.+ınta uralım 30

p.+ınta urdı 3[5], 40, 46, 50

pinvat: < Toh. *pinvāt* < Skr. *pinḍapata*

Sadaka olarak verilen yemek.

buşı p. bērip 16

p. aş 30

p. buşı bērelim 19

p. buşı bērsar 22

sansar: Toh. *samsar* < Skr. *samsara* Varlıklar dünyası, yeryüzü, doğum-ölüm döngüsü.

s.+dakı 04

sav: Söz.

s.+lar 0[4]

sı-: Toplanmak, bir araya gelmek.

yığılıp s.-p 54

sözle-: Demek, söylemek.

s.-di 60, 62, 63

şaki: < Toh. *Śākke* < Skr. *Śākya* Buda'nın geldiği aile veya boyun adı.

ş.+lar nomı 71

ş.+larning oğlu 12

- tamıt-:** Damlatmak.
köngüllerinte t.-ip 67
- tapıg:** Hizmet, hürmet, saygı.
t. udug [08]
- tengri:** Tanrı, yüce.
vişnu m(a)hakişvarı t.+de
t.+lerke 08
t. burhan [36], [40], 46, 50, [5]1
t. burhanka [35], 46
t. yerinte 06
- terkin:** Derhal, hemen.
t. 31
- tering:** Derin.
t. yürüğe 69
- tez-:** Kaçmak, uzaklaşmak.
t.- elim 31
t.-dim 58
t.-ip 38, 43, 49, 53
- tè-:** Demek, söylemek.
t.-di 55
t.-p 42, 52
t.p sözledi 59, 63
t.-p tedi 56, 57, 58, 59, 60
t.-p tédiler 21
t.-p tərler 17, 23
t.-p tēstiler 12, 55, 70
t.-p y(a)rılıkadı [41], 47, 51
t.-p y(a)rılıkamış [37]
t.-p nomladı 61
t.-p nomlamış [36]
tép t.-di 56, 57, 59, 60
tép t.-diler 21
tép t.-rlər 17, 23
- tēş-:** Karşılıklı konuşmak, söyleşmek.
tép t.-tiler 12, 55, 70
- térkin:** Cemaat (Rahipler cemaati), topluluk.
t. 41, 59
- tinglama-:** Dinlememek.
t.-tın 2[9]
- tog-:** Doğmak.
t.-galı 07
- toyın:** < Çin. *tao jên* Rahip.
gavdam t. 55
gavdam t.+ka 22
gavdam uguşlug t. 14
gavdam uguşlug t.+ka 18
- törlüg:** Türlü, çeşitli.
t. 01
öngi öngi t. 09
- tört:** Dört.
t. braman 05
t. padak [64], 67
- törtegü:** Dördü birlikte.
t. 29
- törtünç:** Dördüncü.
t. braman 49, [6]2
- tözün:** Asil.
t.+ler kértüsü [37], 4[1], 47, 5[2], 56, 59, 61, [63]
t. yavaş 13
- turgurma-:** Muhafaza etmemek, dâhil etmemek
t.-zun 26
- tut-:** Tutmak, taraftar olmak.
t.-daçı: 05
- tu-:** Tıkamak, kapamak.
kulkakımın t.-yu 58
kulkakımızın t.-yu 31
kulkakın t.-yu 38, 43, 48, 53
- tükellig:** Sahip.
çaşşapatka t. 14
- udug:** Hizmet, hürmet.
tapıg u. 09
- ugur:** Vakit, zaman. Fırsat.
bir u.+da 11
- uguşlug:** Nesilden olan, soyundan gelen.
gavdam u. 14, 18
- ulati:** Ve, başka, ayrıca, diğer.
u. 08
- ur-:** Koymak.
patırında u.-alım [30]
patırında ur.-dı 3[5], 40, 46, 50
- utgurak:** Kesin, açık.
u. 20
- üçün:** İçin.
ēşidmişleri bar ü. 66
- üçünç:** Üçüncü.
ü. braman 44, 48, 60
- ün:** Ses.
katıg ü.+in 3[6]
- üze:** İle; üzerinde.
ü. tutdaçı 05
- vét :** Toh. *ved* < Skr. *veda* Hinduizm din

bilgisi.

v. 01

vétyastan: < Toh. *vidyāsthām* < Skr. *vidyāsthāna* Hinduizm din bilgisi konusu.

v. 0[1]

vişnu: < Toh. *Vişnu* < Skr. *Vişnu* Hinduizm'deki başlıca tanrılardan birinin adı.

v. 07

yakın: Yakın.

y. barıp 45

yarat-: Hazırlamak, meydana getirmek.

modak aş y.-ıp 19

y(a)rlıka-: Buyurmak.

y.-dı 4[1], 47, 51

y.-muş 37

yavaş: Yumuşak huylu, halim selim.

tözün y. 13

yene: Yine.

y. 2[4]

y. ök 21, 28, 46.

yég: İyi, üstün.

y. adruk 24

y. edgü 25

yér: Yer, mekan.

brahmalok tengri y.+inte 0[6]

yıgıl-: Toplanmak, yığılmak.

y.-ıp sıp 54

yme: Yine, de/da, dahi, bile

y. 15, 42, 44,48, 52, 65, 66

yol: Yol, şeriat.

y. 51, 62.

yörüg: Yorum, izah.

y.+inke 03

tering y.+de 69

yügür-: Yürüme.

y.-üp 30, 34

y.-üp bardı 38

y.-üp tezip bardı 53

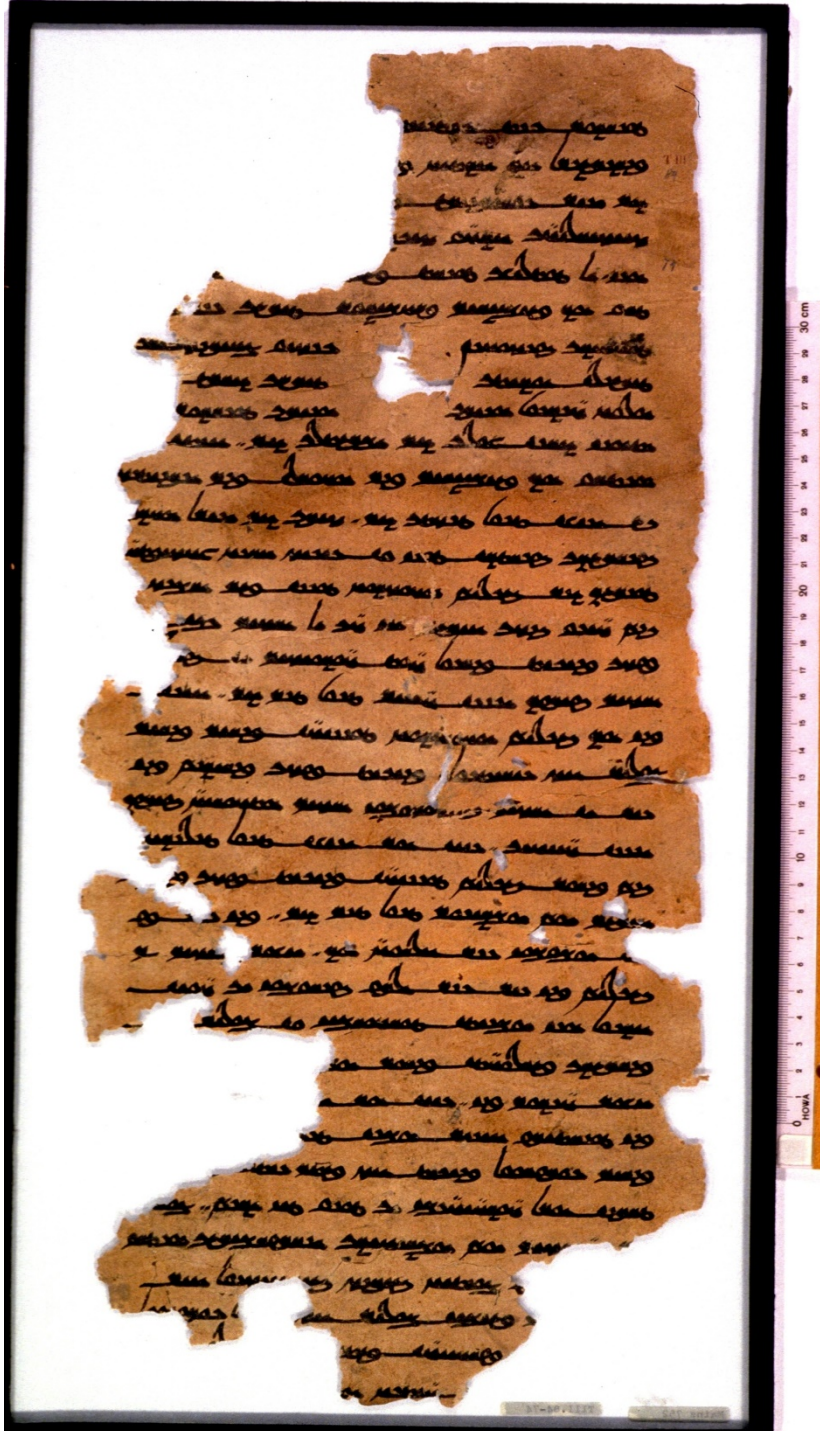
Kaynaklar ve Kısaltmalar

- BHSD:** Edgerton, Franklin (1977), *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary, Volume II Dictionary*, Delhi: Motilal Banarsidass Publication.
- BT III** Tezcan, Semih (1974), *Das Uigurische Insadi-Sutra*, Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie. (Schriften zur Geschichte und Kultur des alten Orients 6. (Berliner Turfan Texte 3).
- BT IX:** Tekin, Şinasi (1980), *Maitrisimit Nom Bitig, Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāsika-Schule, Teil 1: Transliteration, Übersetzung, Anmerkungen*, Berlin: Akademie Verlag. (Berliner Turfantexte IX).
- BT XIII** Zieme, Peter (1985), *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*, Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR. (Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. (Berliner Turfantexte 13).
- BT XXV:** Wilkens, Jens (2007), *Das Buch von der Sündentilgung. Edition des alttürkisch-buddhistischen Kṣānti Kılğuluk Nom Bitig, I-II*, Turnhout: Brepols. (Berliner Turfantexte XXV).
- Çin:** Çince
- DLT:** Dankoff, Robert - Kelly, James (1982, 1984, 1985), *Mahmūd al-Kaşğarî: Compendium of the Turkic Dialects (Dîvân lugât at-Turk) I-III*, Washington: Harvard Üniversitesi Basımevi.
- EDPT:** Clauson, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Clarendon Press.
- Ehlers, Gerhard (1987), *Altürkische Handschriften. Teil 2: Das Goldglanzsutra und der buddhistische Legendenzyklus Dasakarmapathaavadanamala*, Stuttgart: Steiner Verlag
- Elmalı, Murat (2009), *Dasakarmapathaavadānamālā Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: Basılmamış Doktora Tezi.
- ETŞ:** Arat, Reşid Rahmeti (1991), *Eski Türk Şiiri*, Ankara: TTK Yayınları.
- KP Hamilton:** Hamilton, James R. (1998), *Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prenses Masalının Uygurcası*, (çev. Ece Korkut-İsmet Birkan), Ankara: Simurg Yayınları.
- Moerloose, Eddy (1980), "Sanskrit Loan Words In Uighur", *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 4 (1980), s. 61-78.
- MW:** Sir Monier, Williams (1964), *Sanskrit-English Dictionary*, Oxford: Clarendon Press.
- OTWF:** Erdal, Marcel (1991), *Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon, Vol.I-II*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Skr:** Sanskritçe
- Sogd:** Soğdça
- SuvKaya:** Kaya, Ceval (1994), *Uygurca Altun Yaruk. Giriş, Metin ve Dizin*, Ankara: TDK Yayınları.
- Şen, Serkan (2011), "Kutadgu Bilig'de Geçen Çomak 'Müslüman' Sözü Üzerine", *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri 26-27 Ekim 2009*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 479- 483.
- Şen, Serkan (2012), "'Sık' Sözcüğünün Kökeni Üzerine", *Turkish Studies* 7/4, 513-517.
- TD A:** Poucha, Pavel (1955), *Thesaurus Linguae Tocharicae Dialecti A*, Praha: Státni Pedagogické Nakladatelství.
- TD B:** Adams, Douglas Q (1999), *A Dictionary of Tocharian B*, Amsterdam-Atlanta: GA.
- TekinKuan** Tekin, Şinasi (1993), *Uygurca Metinler I, Kuanşi İm Pusar (Ses İşiten İlâh). Vap hua ki atlığ nom çeçeki sudur (Saddharmapundarîka-sûtra)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Tiş:** Yakup, Abdurishid (2005), *Dišastvustik Eine altuigurische Bearbeitung einer Legende aus dem Catuspariṣat-sûtra*, Wiesbaden: Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 71.
- Toh:** Toharca
- TT VIII:** Gabain, Annemaria von (1954), *Türkische Turfan-Texte VIII, Texte in Brāhmischrift*, Berlin: Akademie Verlag.
- TT X:** Gabain, Annemaria von (1959), *Türkische Turfantexte X, Das Avadāna des Dāmons Ātavaka, Bearbeitet von Tadeusz Kowalski † Aus dem Nachlass herausgegeben*, Berlin: Akademie Verlag.
- U II** Müller, Friedrich Wilhelm Karl (1911), *Uigurica II*, Berlin: Verlag der Königl. Akademie der Wissenschaften.
- Wilkens, Jens (2007), *Das Buch von der Sündentilgung. Edition des alttürkisch-buddhistischen Kṣānti Kılğuluk Nom Bitig, I-II*, Turnhout. (Berliner Turfantexte XXV).

- Wilkins, Jens (2010), *Alttürkische Handschriften Teil 10: Buddhistische Erzähltexte* Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Wilkins, Jens (2016), *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā (1-3)*, Turnhout (Berliner Turfantexte XXVII).
- Zieme, Peter (1970). "Reviews: V. M. Nadelyaev [et alii] Drevnetjurkskij slovar", *Central Asiatic Journal* 14, 228-236.

Ekler
Tıpkıbasım

(Ön)



Depositum der BERLIN-BRANDENBURGISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN in der
STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN- Preußischer Kulturbesitz Orientabteilung

(Arka)



Depositum der BERLIN-BRANDENBURGISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN in der STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN- Presußischer Kulturbesitz Orientabteilung